

GRYF

pismo poświęcone
sprawom
kaszubsko-pomorskim.

TREŚĆ.

Historja Kazanów-Pomorzan. Napisal Dr. Aleks. Majkowsk.	177
X. Stanisław Kąkol i jego Dzieje Prus Królewskich. Napisal X. Kamił Krutak.	189
Z opowiadań ludu polskiego w Gruzji pod swiecił. Napisal N. Władysław Foga.	198
Od redakcji i administracji.	208
Kronika.	208

Warunki przedpłaty.

Przedpłatna kwartalna w Polsce w przesyłce pod opaską 402 mk. — Na poręczach polećbich 402 mk. Numer pojedynczy a przesyłką pod opaską 104 mk.

W Wiedniu Miesiąc Sądowski: przedpłata kwartalna 92 mk. niem. a przesyłką pod opaską 100 mk. niem. Numer pojedynczy 30 mk. niem. a przesyłką pod opaską 35 mk.

Za granicą wynosi przedpłata:

W Rzeszy Niemieckiej: kwartalnie 92 mk. niem. a przesyłką 100 mk. niem. Numer pojedynczy 30 mk. a przesyłką 35 mk. niem.

W Francji, Belgji i Szwajcaryi: kwartalnie 3 fr., a przesyłką 4 fr. pojed. numer 1 fr., w przesyłce 1.50 fr.

W Włocławku: kwartalnie 3 lires, a przesyłką 4 lires, numer pojedynczy 1 lires, a przesyłką 1.50 lires.

W Zjedn. Stacjach Półn. Ameryki: kwartalnie a przesyłką 1 1/2 dol., numer pojed. a przesyłką 1/2 dol.

W Anglii kwartalnie a przesyłką 1/2 szterli, numer pojed. a przesyłką 1/4 szterli.

== Cena ogłoszeń. ==

Cala strona 25,00 mk., 1/2 strony 15,00 mk., 1/4 strony 7,50 mk., 1/8 strony 4,00 mk.

Wzrosty obce prosimy zapłacić na konto „Gazety” do Banku Dyrkontowego (Disconto-Bank) w Gdańsku (Danstg) Langensmarkt 15.

Konto czek. w Poznaniu w Poczł. K. Osacz. Nr. 291, 191.

Historja Kaszubów-Pomorzan.

W krótkim zarysie napisał
Dr. Aleksander Majkowski.

(Ciąg dalszy)

Wolinianie i walki z Danami.

* Od początku dziejów lutyckich widzimy Wolinian po obu brzegach dolnej Odry i nad jej ujściem siedzących w ścisłym związku z szczepami Swarożyca Redzkiego. Granicząc nad Wartą i Notecią z Polakami, gdzie Kostrzyn, Santok i Drzeń występują później jako graniczne grody, posiadali koryta dolnej Odry i dwa jej wschodnie ujścia, a wyspami Wolin i Uznamu, i słynne miasta handlowe Wolin i Szczecino, będące zarazem fortecami na owe czasy bardzo silnemi. W takim położeniu z natury rzeczy brali nietylko w walkach lądowych pomorskich udział czynny, jak w owej wyprawie Wichmanna na Mieszka I. w r. 967, ale stali także na czele rozpraw morskich z północnym zamorskim sąsiadem duńskim. Tak było przynajmniej w okresie przewagi lutyckiego związku; później, jak się przekonamy, Rujanie w tych zapasach duńsko - pomorskich wzięli w ręce dowództwo. W tych walkach, jak przypuszczać można, brały także udział nadmorskie i inne szczepy słowiańskie, więc nietylko Wolinianie i Rujanie, ale także obotryckie, połabiankie i wągrowskie szczepy aż po sławny Starogard naprzeciw Fembrze położony. Najdawniejszych zapasów pamięć zachowała się w wyżej podanych wspomnieniach sag północnych. Za czasów Karola Wielkiego król duński Gotryk podług przechwalek kronik duńskich zdobyć miał północne brzegi Bałtyku. Historyczny już król duński Harald Błękitnozęby (Blatand) także miał wojenne zatargi z Pomorzanami, zdobywając podczas jednej z wypraw Wologost nad Piana. Z nim, który był współczesnym cesarza Ottona I, chrześcijaństwo pierwszy znalazło przystęp

do ziem duńskich. Ale jeszcze za jego życia poźniosła się reakcja pogańska, na której czele stanął jego syn Swenoto. Kiedy Harald był zajęty pracami nad uruchomieniem ogromnego głazu z pobraża morskiego, który miał stanąć jako pomnik na grobie jego matki, Swenoto zebrał wiernych pogańskiemu obrządkowi Danów i uderzył na ojca. Pobity uciekł Harald na Zelandę i stąd próbował w bitwie morskiej szczęścia. Straciwszy bitwę, uciekł do Wolinian, którzy go przyjęli gościnnie i przyobiecali posilковать w odzyskaniu władzy. Z wojskiem złożonym z Danów i Pomorzan Harald wpadł do Danii, a kiedy po całodziennej walce nierozstrzygniętej cofnął się na ustronie, podczas gdy wodzowie szykowali się do układów, podstępny strzałem został ranny śmiertelnie przez jednego z Duńczyków. Śmierć Haraldą usunęła powód do walki, mimo to jednak Swenoto pragnął się zemścić na Wolinianach za pomoc ojcu jego udzieloną. Zebrawszy więc flotę zbrojną wystąpił przeciw nim do walki. Lecz został nie tylko pobity, ale zarazem wzięty w niewolę. Wykup, za który go wypuścili Wolinianie był ciężki, bo wynosił tyle złota, ile waga jego ciała, a dwa razy tyle srebra. Oprócz tego stawić musieli Danowie licznych zakładników. Ponieważ nie starczyło złota i srebra na wykup, Sweno zabierał i sprzedawał lasy tak publiczne jak prywatne.

Jednakowoż palając zemstą drugi raz porwał się na Wolinian. Floty nieprzyjacielskie stanęły naprzeciw sobie pod wyspami Møns i Falster. Nim jednak przyszło do orężnej rozprawy, Wolinianie postanowili podstępem zawładnąć osobą nieprzejednanego przeciwnika. Kilka odważnych zuchów podjęło się przepłynąć w łódce pomiędzy statki duńskie, aż dotarli do łodzi królewskiej. Tam po duńsku zaczęli wołać na straż, że mają ważną nowinę dla samego króla. Ponieważ mówili płynnie po duńsku, straż uważała ich za wywiadowców własnych i dała królowi znać. Swenoto wyszedłszy, schylił się przez burtę do zuchwalew, którzy w tej chwili go porwali do siebie, zatykając mu usta, aby nie wołał. Jednak stał się zgłębkiem i zamieszanie wśród okrętów duńskich, wolinścy jednak junacy zdolali uciec z cenną

zdobyczą do swoich. Tak nieprzeblagany wróg dostał się po raz wtóry w ręce swych nieprzyjaciół. Ci jednak o tyle byli ludzkimi, że nie nastawiali na jego życie, żądając jedynie okupu. Ponieważ pierwszy wykup już był wyczerpał środki króla i kraju, kobiety i dziewczęta duńskie złożyły swe kosztowności na wykupienie króla, który im za to nadał prawo dziedziczenia ziemi i lenna na równi z mężczyznami. Od tego czasu Swenoto już nie zaczepiał Pomorzan, przekonawszy się, że ich potędze nie równać się siłom duńskim. Walki wznowiły się za króla duńskiego Olawa (około 1100). Wolinianie widocznie nie omieszkiwali korzystać każdy raz z zamieszek wewnętrznych Danii. Popierając powstanie wybuchłe w Szwecji przeciw Danom wzięli statek, na którym duński jechał poseł, który przytem zginął. Eryk, brat Olawa podплыwał pod sam Wolin bez większego dla siebie skutku. Takie utarczki pomiędzy Pomorzanami a Danami ciągnęły się przez cały czas niezależnego bytu Pomorzan, a później swój wyraz znalazły w potężnej Hanzie.

VIII.

Dzieje zachodniego Pomorza w okresie przewagi

Rujan czyli Ranów.

1057—1124.

1) Rujanie i ich ustroj państwowy.

Na uboczu od pola walki pomorsko-niemieckiej siedzący na niedostępnej wyspie szczep Rujan, tworzył obok Wolinian straż nadmorską pomorszczyzny. Ciągła walka z żywiołem morskim i z rozbójniczymi szczepami teutońskimi po drugiej stronie morza wyrobiły z niego szczep nadzwyczaj bitny, dzielny i dumny. Napady i szermierki z Danami uważali sobie Rujanie podług kronikarza niemieckiego za rozrywkę. Będąc na morzu niezaprzeczonemi panami, w tym punkcie jedynie współzawodnicząc z Wolinianami, umieli także organizować lądowe wyprawy z pieaszem i konnem wojskiem. Na stałym lądzie posiadali ziemię na północ i zachód od związkowych szczepów lutyckich sięgając do Rekniczy i Treboły, gdzie graniczyli z Cbyżanami i Czerz-

panami, oraz blisko Dymina do Piany, gdzie ziemstwo Łyżyce tworzyło w późniejszych czasach przedmiot sporów pomiędzy nimi i sąsiednimi Pomorzanami. Na wschód ziemie wologoska i gustkowska, starodawne ziemstwa Redarów, na linii od morza i ujścia Ryku do Piany na wschód od Łyżyckiego grodu graniczyły z ich posiadłościami.

Posrednictwo w handlu bałtyckim i połów ryb, szczególnie śledzi, który w miesiącu listopadzie corocznie zwabiał na ich wybrzeża handlarzy z ziem słowiańskich i niemieckich, były podstawą ich dobrobytu obok łowiectwa. „Kraj Rujan”, pisze kronikarz, „obok tego bogaty jest w owoce, ryby i dziczyznę”. Bogactwo płynące z połowu i handlu umożliwiało licznej, o wiele liczniejszej, niż w dzisiejszych dniach, ludności byt szczęśliwy na ich pięknej, wielkimi tajemniczemi lasy pokrytej wyspie. Mężni i straszliwi wrogom swej wolności umieli swój ustrój wewnętrzny urządzić mądrze i wyrobić cnoty obywatelskie. Kronikarz, z natury rzeczy jako Niemiec i chrześcjanin źle wobec nich usposobiony, przyznaje im te cnoty pisząc: „Jednak Rujanie, mimo, że u nich nienawiść do chrześcijaństwa i ogień zabobonu silniejszy jest, niż u reszty Słowian, jednak się odznaczają wysokimi naturalnemi przymiotami. Uprawiają oni w wysokim stopniu gościnność i oddawają rodzicom cześć winną. Nie znajdziesz też u nich ni ubogiego ni żebraka. Jeżeli tam kto przez starość lub chorobę staje się nieudolnym, przekazują go bez wszystkiego jego spadkobiercy, który jest obowiązany do pielęgnowania i troskliwego zajęcia się nim. Gościnność bowiem i opieka dla rodziców uchodzą za najpierwsze cnoty u Słowian”.

Ustrój państwowy Rujan różnił się od lutyckiego znacznie. Podczas bowiem gdy tam wyrobił się republikański związek z siedzibą w Redzie, u Rujan najwyższy kapłan Swiantowita był zarazem głową państwa i to jako pośrednik woli Bogów i stróż skarbu państwowego, spoczywającego w świątyni Swiantowita. Książę zaś jako dowódzca sił zbrojnych mniejsze od niego miał znaczenie. Rodzina arcykapłańska była nie tylko Rujanom, ale i sąsiednim szczepom

słowiańskim tak dalece nietykalną, że żaden z nich ręki nań nie był podniósł. Z rodziny arcykapłańskiej na Ruji pochodził też najpotężniejszy monarcha swego czasu na brzegu bałtyckim, sławny król Kruk rujański.

Jak arcykapłan wśród swego narodu, tak sami Rujanie wobec innych Słowiań przypisywali sobie z powodu posiadania świątyni na Arkonie szczególną szlachetność i godność. „Z powodu szczególnej czci owej świątyni“, pisze kronikarz, „pierwsze miejsce oni uszanowania zajmują, a podczas gdy innym jarzmo wkładają, sami niczyjego jarzma nie znoszą, z przyczyny że są niedostępni z powodu trudności ziemi. Narody, które bronią ujarzmią, czynią danniczemi swej świątyni... Zwyciężywszy, złoto i srebro składają w skarbcu swego boga, resztę pomiędzy sobą dzielą“.

Tak powoli potężniejąc Rujanie wyrobili w sobie siłę, która im nareszcie umożliwiła stanąć pod wodzą wielkiego monarchy na czele całej zachodniej słowiańszczyzny bałtyckiej. Kto wie, czy już wtenczas, kiedy bratobójcza wybuchła walka pomiędzy szczepami lutyckimi, w gruncie rzeczy nie chodziło o współzawodnictwo pomiędzy Arkoną i Redą, pomiędzy czcicielami Swaróżyca i Swiantowita, pomiędzy formą republikańską lutycką a monarchiczną rujańską. W każdym razie zaś po fatalnym kroku Redarów i Dołężan, kiedy w walce wewnętrznej, 1057—1060 r., powołali Sasów na pomoc, od razu berło z ich ręki wypada i przechodzi w dłoń Rujan. Zarazem świątynia Swaróżyca w Redzie traci znaczenie przedmurza wolności przeciw niemieczyźnie, a za to w blasku nadzwyczajnym unosi się na białych skałach Arkony wysoka kontyna Swiantowita, przystań i latarnia morska całej Słowiańszczyzny niezależnej aż do jej tragicznego upadku.

2) Wolinianie.

Objęcie władzy przez Kruka.

W kraju Obotrytów, zachodnich sąsiadów Lutyków, mimo ścisłego sojuszu z nimi szerzyło się jednak powoli chrześcijaństwo i to, co niestety szło za tem zależność od Sasów. Rodzina książęca obotrycka, posiadająca niemal

pełną władzę monarchiczną, przez ciągle stosunki z saskimi książętami od kilka pokoleń skłaniała się do chrześcijaństwa. A ponieważ naród obawiając się przez to utraty samodzielności i swobody wewnętrznej stawał przeciw tym usiłowaniom w tajnym lub jawnym przeciwieństwie, książęta obotryccy byli zmuszeni opierać się na Niemcach, przez co znowu stali się od nich zależnymi. Z szczególnym rozmachem zaczął szerzyć u Obotrytów rodzimy, ale w klasztorze niemieckim wychowany, książę Gotszalk (1042—1066). Pod jego opieką powstały trzy biskupstwa na ziemi Obotrytów: w Reregu, ziemi właściwych Obotrytów, w Ratyborze połabiańskim, w Starogardzie, ziemi Wagrów, późniejszem Oldenburgu. Książę kazawszy pisma chrześcijańskie tłumaczyć na język ojczysty, sam na wiecach i w świątyniach tłumaczył rodakom naukę Chrystusową. Równocześnie napełniał się kraj klasztorami, zaludnianymi mnichami i mniszkami niemieckimi a kościoły ściągały księży niemieckich. Za poparcie zaś Sasów w przelamaniu dawnej formy religijnej pogańskiej Gotszalk zaczął haracz płacić książętom saskim. Musiało to do żywego oburzyć czcicieli dawnych bogów, którym razem z wiarą niesiono poddaństwo. Związek lutycki, który w pamiętnym roku 988 stanął na czele obrony wolności, po bratobójczej walce nie był zdolny do stanowczego działania. Za to na Ruji podniósł się wódz potężny, król Kruk, złączwszy w jednej dłoni władzę arcykapłana i księcia. We Wielkanoc r. 1066 zjawiała się na niebie kometa strasząc umysły ludzkie przepowiednią wojen i klęsk. W czerwcu tegoż roku jak na potwierdzenie wybuchła krwawa reakcja pogańska pod dowództwem Blusa, szwagra Gotszalkowego. Dnia 7 lipca w Łącznie, pamiętnem przez nieszczęśliwą dla słowiańskiego oręża walkę w r. 929, u stóp ołtarza padł Gotszalk. Śmierć jego była hasłem do zburzenia biskupstwa i świątyń, w których sascy duchowni więcej dbali o obdzieranie ludu i bogacenie się niż o nawracanie pogan i służby bożej. Powtórzyły się dni roku 988. Co z Sasów i Duńozyków w ziemi Obotrytów właściwych, Połabianców i Wagrów nie zdołało wczas się schronić, poszło pod

miecz lub w niewolę. Żonę samego księcia Gotszalka, wraz z jego synami z życiem puszczono. Uszła bowiem z synem swym Henrykiem do Danii, gdyż była córką króla duńskiego. Drugi syn Gotszalka, Budywoj, zrodzony z Słowianki ratował się do ziemi Bardów, po lewej stronie Laby. Budywoja niechcieli uwolnieni Obotrycy mieć księciem, mówiąc: „Co nam pomoże, żeśmy zabili Gotszalka aby odzyskać wolność, jeżeli Budywoj odziedziczy godność jego? On będzie nas uciskał jeszcze gorzej, niż ojciec jego, i położony nad lud saski, napelni kraj świeżą niedolą”. — Lecz fale zburzone powstania obotryckiego, wspierane przez Kruka nie zatrzymały się w granicach słowiańskich. Wypadłszy bowiem na lewy brzeg Laby, wywarli Obotrycy i Rujanie krwawą zemstę na ziemiach saskich, niszcząc je ogniem i mieczem. Hamburg do szczętu został zburzony. Dalej na północ przekroczyli powstańcy ustanowioną od czasów Karola W. granicę saską (*limes saxonicus*), zburzyli ziemię niemieckich Holzatów i Stormarsów, wzięli i spalili, napadłszy z nienacka, bogatą Hejdybę czyli Szleswig. Nad uwolnionym zaś narodem władzę objął król Kruk. Pierwszy to i największy monarcha na całym Pomorzu przedchrześcijańskim, który zjednoczył ludy pobratymcze pod jednym berłem. Widząc największe niebezpieczeństwo dla wolności swych ludów od strony odwiecznych wrogów saskich, starał się przedewszystkiem z tej strony stanąć możliwie silnie. Syn Gotszalka Budywoj bowiem, uszedłszy z życiem do Sasów, nieomieszkał w celu odzyskania władzy sprowadzać odwiecznych wrogów swego szczepu na ojczyznę. Władal wtenczas (1059—1072) Ordulf Saksonią, którego dwanastoletnie władztwo tyluż odznaczało się klęskami przez miecz Kruka zadanemi. Ordulf dostarczał Budywojowi posiłków złożonych z szczepów niemieckich Holzatów, Ditmarzów i Stormarsów, spodziewając się później z jego pomocą narzucić jarzmo niemieckie jego poddanym.

3. Rozszerzenie władzy Kruka.

W roku 1071 Budywoj z pomocą Ordulfa zorganizował większą wyprawę na ziemię Wagrów. Brał w niej udział

kwiat szlachty saskiej z ziemi Bardów. W jeziorach Blonie, przez które przepływa rzeka Świętyna (Schwentine) stały, wąskim tylko pasem ziemi połączone z lądem, silne z powodu naturalnego położenia, miasto i twierdza Blonie. Znałszy miasto bez obrony i nie strzeżone, Budywoj upanował je jednym zamachem. Lecz już nazajutrz Kruk nadełgując w swojej własnej osobie na czele uzbrojonego zastępu położył się na jedynym przejściu lądowym, łódzie zaś wszystkie kazał ściągnąć z wód. Zamknął w ten sposób Budywoja wraz z Sasami jak w zatrzasku czekając aż głód zmusi obleżonych do poddania się. Taki moment nareszcie nastąpił. Zmuszeni głodem najazdźcy ofiarowali Krukowi poddanie miasta, jeżeli im pozwoli z życiem odejść. Z rycerską, która odznacza Pomorzanie we wszystkich walkach, Kruk się zgodził na ten warunek. Wyszli więc w pokornej postawie Budywoj na czele odwiecznych wrogów swego narodu, aby stanąć przed obliczem Kruka. Lecz kiedy przechodzili przed zbrojnym szeregiem rycerzy słowiańskich, zjawila się nagle kobieta znacznego rodu z miasta i krzyknęła: Czy wolno chcecie puścić tych, którzy nas, wasze żony i córki pohańbili? — Na ten okrzyk wściekłość porwała wojsko Kruka, które rzuciło się na Budywoja i Niemców mszcząc krwawo hańbę: zadana niewiastom. Dzieło się to dnia 8 sierpnia r. 1071. Legł Budywoj a z nim synowie szlachty saskiej z ziemi Bardów, a wieść o klęsce rozszalała się szeroko, szerząc zgrozę przed imieniem Kruka. Po zwycięstwie Blon pociągnął Kruk na dalsze ziemie saskie, sąsiadującą całą Nordalbingją od ujścia Łaby aż do Ejdory, a mieszkającym tamte szczepom niemieckim Stornarsów, Dymarsów i Holzatów ciężki nałożył haracz, który jemu płacili aż do jego śmierci. W odwet za krzywdy tyle umiał Kruk tak dalece ich przycisnąć, że 600 rodzin Holzatów uszło aż do Haren, aby się tamte osiedlić. „Spotęgnał Kruk”, pisze o nim kronikarz, „a dzieło jego ręk pozostało szczególnie: otrzymał władzę nad całą ziemią słowiańską, a sily Sazów starte zostały. Oni sami zaś stali się czynnymi Kruka, miałowicie całą ziemią nordalbingów, która jest podzielona

między trzy ludy: Holzatów, Stormarsów i Tetmarzów. Wszyscy oni znosili bardzo ciężkie jarzmo niewoli podczas całego życia Kruka².

Poskromiwszy w ten sposób wrogów najzacieśszych Kruk rozciągnął panowanie swoje na sąsiednie ziemie pomorskie, po lewym i po prawym brzegu Odry. Nie było to panowanie podobne do jarzma, jakie niemieccy książęta nakładali zdobytym ziemiom, ale połączenie w potężną organizację bratnich szczepów około świątyni Swiantowita na zasadach swobody i równouprawnienia. Ku niej tam na białych skalach Arkony spoglądały odtąd z czcią i zaufaniem szczepy pomorskie Lutyków, Wolinian, Kaszubów bielgardzkich i Pomorzan-Słowińców nadwiślańskich i ich sprzymierzeńców. Do stóp czterolicowego Swiantowita płynęły bogate dary od tych szczepów bratnich, szerokim pasem rozsiadłych na wybrzeżu bałtyckim pomiędzy korytami Łaby i Wisły, i od dalszych ludów niesłowiańskich, dla których olbrzymi Swiantowit stał się symbolem potęgi jednego z największych monarchów słowiańskich. Tam nareszcie wiała na szczycie wspaniałej kontyny stancja, olbrzymia święta chorągiew Rujan, jako widny znak niezależności i potęgi na ląd i morze. Pod tym znakiem przez 30 lat potężnego władztwa Krukowego złożyły nareszcie po chwalebnych bojach rycerze pomorscy wyszczerbione miecze i zakwitł pokój i dobrobyt. Chleb zaś ofiarny, którym dzielił się kapłan przed kontyną Swiantowitową z zebraną rzeszą ludu rozmiarami olbrzymimi dawał świadectwo coroczne o zyzności kraju a miód w rogu prawej dłoni Swiantowita jego nie wysychał.

4. Śmierć Kruka i zmniejszenie się władztwa Rujan.

Po śmierci Budywoja obotryckiego pod Bloniami pozostał jeszcze drugi syn Gotszalka zrodzony z królowny duńskiej Henryk, który wraz z matką uciekł był na dwór duński. Dorosłszy zaczął się dobijać państwa ojcowskiego za pomocą posilek duńskich. Szczególnie brzeg kraju Wagrów cierpiał od jego napadów. Równocześnie w r. 1098 pod wodzą króla

Ejegoda Eryka flota duńska podpłynęła pod Wolin, łupiąc okolicę miasta. Podczas tych zamieszek udało się Henrykowi zdobyć wstępny bojem Starogard w ziemi Wagrów. Równocześnie książę Magnus saski, będąc z Henrykiem w zmowie najeżdżał ziemie obotryckie Kruka. Sędziwy już wtenczas monarcha pomorski postanowił usunąć drogą pokojową powód do wojny. Więc ofiarował Henrykowi dobrowolnie część dzierżaw jego ojca. Następnie zapraszał go i gościł na swym dworze i otaczał wszelkimi łaskami. Lecz nie zbudził swem rycerskiem postępowaniem wdzięczności w sercu mieszańca duńsko-słowiańskiego, przeciwnie zgotował sobie zbyt niemiłym zaufaniem śmierć a ludom swoim dni klęski. Narzędziem się stała młoda żona Kruka, Sławina, córka Swiatobora, księcia wschodniego Pomorza^{*)}. Wzgardziwszy wiekowym mężem, zapalała miłością do młodego Henryka i stała się jego krwawych planów usłużnym narzędziem. Był to dzień fatalny dla całej Słowiańszczyzny pomorskiej, w którym sędziwy monarcha przyjął zdradzieckie zaproszenie na ucztę do domu Henryka. Wychodzącemu po sutoj uczcie najemnik duński uderzeniem toporu odwalił mu głowę. Żaden Pomorzanie, żaden Obotryta nie byłby się znalazł, któryby rękę podniósł na świętą osobę monarchy. Tak umarł przez zdradę żony i przyjaciela najpotężniejszy władca pomorszczyzny pogańskiej. Śmierć jego stała się hasłem dla Sasów i Henryka rzucenia się na kraj Obotrytów. Wspólnymi siłami udało im się szybko opanować ziemie Wagrów i część Polabiańskiej. Tymczasem jednakowoż szczypty dalsze lutyckie i rujahskie ochłonęły z pierwszego przerażenia, które nimi zawładnęło na wieść o niesłychanej zbrodni i z szybko zebranymi siłami wkroczyli do ziemi Obotrytów. W ziemi Polabińców na tak zwanem Smitowem polu (1105) niedaleko Ratyboru (dziś Schmielau przy Ratzeburg) spotkały się z jednej strony wojska pomorskie, z drugiej Henryk z posiłkami duńskimi i saskimi. Książę Sasów Magnus podstępem utorował sobie i Henrykowi drogę

^{*)} Wiadomość tę co do rodajny Sławiny podaje Kantsow.

do zwycięstwa. Czekając bowiem na dalsze posiłki, wysłał posłów do obozu pomorskiego, aby pozornemi układami uspili czujność słowiańską, sam zaś tymczasem szykował wojsko, z którym po nadejściu posiłków już pod wieczór na nieprzygotowanych uderzył z nienacka. Pomorzanie ponieśli klęskę ciężką, która rozstrzygnęła losami trzech szczepów obotryckich na czas długi.

Henryk zaś, ożeniwszy się z występłą wdową po Kruku, Sławiną, nie doznał za swe zbrodnie najmniejszej nagany od swych niemieckich przyjacieli. Przeciwnie, popierali go wszelkimi siłami, za co on, uwolniwszy trzymanych dotychczas w srogiem poddaństwie Nordalbińczyków od haraczu został z Nordalbingji ich lennikiem.

Tymczasem na Ruji wyniesiono po śmierci Kruka na tron jego syna Ratysława, który złączył koło siebie szczepy pomorskie aż do granic obotryckich. W r. 1011 bez mała że nie schwycił śmiałym napadem w samym Bukowcu niedaleko dzisiejszej Lubeki mordercę ojca. Flota rujańska bowiem podpłynawszy niespodzianie rzeką Trawną (dzisiejszą Trawę) pod miasto Lubekę, w którym właśnie bawił Henryk, wylądowała wojsko, które od razu otoczyło je. Henrykowi jednakowoż udało się wyjść z miasta niepostrzeżenie do swoich wiernych przyjaciół Ditmarzów, Stormarów, skąd wrócił za cztery dni chyłkiem na czele silnego oddziału. Kiedy Rujanie ujrzeli jego jazdę zbliżającą się od strony ujścia Trawy, wysypali się z okrętów naprzeciw, sądząc, że to ich własna jazda. Napadnięci z nienacka ponieśli krwawą klęskę. Mogiła zaś, pod którą złożono ich poległych, odebrała na pamiątkę miano „Góry Ranów“, a dzień klęski Rujan 1 sierpnia obchodzono z rozkazu Henryka jako święto narodowe*).

Widząc, że jemu szczęście sprzyja mimo zbrodni, której godność swą zawdzięczał, Henryk z pomocą Niemców nastawał nadal na wolność pomorskich szczepów. Większą

*) Kronikarze niemieccy piszą, że Henryk podbił szczepy pomorskie aż do granic Polski. To zwykła przechwałka.

wyprawę taką na czele floty prowadził Włodzimir syn Henryka. Lecz Rujanie zadali mu ciężką klęskę, w której Włodzimir sam poległ. W odwet Henryk zimą r. 1112 urządził wyprawę większą, na czele swoich Nordalbińczyków i Sasów. Pałac i niszczyć przeszli przez ziemię nadpioniańską aż do Wologostu, który mu się poddał. Na wzięcie tę Rujanie prześlali pośrednika kapłana, który ofiarował 200 marek srebra, za zaniechanie kraków nieprzyjacielskich. Lecz sasey sojusznicy chcieli łupu, nie godzili się z przyrodzonej chciwości na niby zbyt niską sumę, podając że to okup za kuznę, nie zaś za syna królewskiego. Po nieudanych układach Henryk po lodzie posuwał się pod Ruję przez morze i stanął na wyspie, gdzie wnet osady nadbrzeżne krwawą łupą gaswiadczyły o wzięciu nieprzyjaciela, po raz pierwszy pewnie od długich wieków. Na to widocznie nieprzysposobieni do walki Rujanie wysłali znowu kapłana, który ofiarował za cofnięcie się wojsk i tysiące marek srebra wykupu. Spojrzawszy na liczne zastępy swoje słowiańskie, uszykowane według chorągwi na lodzie w pełnym rynsztunku bojowym, zląkł się Henryk czy ta siła, w której nie wygasła część ujezysłych bogów, będzie gotowa podnieść rękę na uświęcone grody Swiantowita. Wicę przyjął okup i cofnął się, niezadowolony, że nie udało mu się złupić bogatej i ludnej wyspy, jak tego sobie życzyli on i jego chcieli sojusznicy sasey. Chcąc sobie powetować uszłą zdobycz, opatrzyli Henryk wysłanych po okup posłów w fałszywą wagę, na której jednak Rujanie się poznali. Zapłaciwszy okup rzetelnie podług umowy, oświadczyli że wicę w skarbcu nie posiadają i że nawet kobiety swoje ozdoby oddały dla dopełnienia sumy. W codziennem użytku bowiem u nich pieniądzy na ogół nie używano, zastępowały je osobno wyrobione płyty płótna stałej wartości^{*)}. Posłowie odeszli wicę z tem, co odebrali. Henryk szukał jednak tylko nowego powodu do wyprawy

^{*)} Takie kawałki płótna były używane także w czasach jak: pieniądze.

na nich i znalazł go w tem rzekomem niedotrzymaniu umowy. Wezwał więc saskiego księcia Lotara i awanturników z Nordalbingii i wyruszył zimą r. 1113 ponownie na Ruję. Lecz ten raz Rujanie wystąpili zbrojnie. Przeszedłszy przez lód na wyspę wojsko najezdnicze trzy dni grasowało w pasie nadbrzeżnym, paląc i rabując, aż lód zaczął tajeć. Wtenczas Rujanie uderzyli i zadali najezdnikom taką klęskę, że tylko resztki wyprawy zdołały się uratować przez pękające lody. Kronikarz pomorski Kantzow dodaje słusznie „Tak Bóg karze oszukaństwo i zdradę. Bo chociaż Rujanie nie byli chrześcianami, niecheiał, ażeby ich chrześcianie nad słusność wszelką oszukali“. Po tej klęsce Henryk i Sasi zaniechali dalszych wypraw, a ludy za granicami Obotrytów używali z ich strony przez dłuższy czas względnego pokoju.

(Ciąg dalszy nastąpi).

X. Kamil Kantak.

X. Stanisław Kujot

i jego

Dzieje Prus Królewskich.

(Dokończenie.)

Teraz przechodzimy do kilku punktów, co do których wypadnie nam poczynić pewne zastrzeżenia:

Ks. Kujot, wierny swemu założeniu, systematycznie traktuje Pomorze Gdańskie jako dzielnicę Polski zupełnie taką samą jak Wielkopolska, Śląsk lub Mazowsze. Stąd też pochodzi jego niestety cokolwiek pobieżna charakterystyka Swiantopolka (str. 882, 883), streszczająca się w określeniu, że „tak wielce jest tragiczny“. Założenie to atoli nie we wszystkim odpowiada rzeczywistości historycznej. Wskutek tego i charakterystyka Swiantopolka pomija tę ważniejszą stronę księcia, że stworzył państwo pomorskie. Dla tego jest nie tylko tragicznym, ale wielkim. I stąd, aczkolwiek działalność jego zamykała się w ciasniejszych granicach, podobieństwo wykazuje do Bolesława Chrobrego.

Na niniejszym tomie niekorzystnie odbija się niedostateczne uwzględnienie Pomorza nadodrzańskiego. Mimochodem tylko autor o niem wspomina. Dlatego i obrazowi dziejów gdańskiego Pomorza tak ściśle z temtem związanych, nie dostaje tła odpowiedniego. Rzekłoby się, że wiszą niejako w powietrzu. Analiza równie długiego jak niedołęznego panowania Barnima Dobrego i spóźniona działalność Bogusława IV i autorowi i czytelnikowi uprzytomniłyby wielkość Swiantopółka i mądrość Mestwina II daleko lepiej, a rozbiór wewnętrznych stosunków ziem nadodrzańskich w poważniejszym stopniu rozjaśniłby mętne nasze i skąpe o ustroju wewnętrznym Pomorza gdańskiego wiadomości.

Nakoniec nie ze wszystkiem podobna zgodzić się na przedstawienie starań o koronację Przemysła II. Autor nie uwzględnia rywalizacji Krakowa i Gniezna w ówczesnej Polsce. Od zgonu Leszka Białego tylko nominalnie Kraków był stolicą senioracką. Jędrzychowic Brodaty i Pobożny rezydowali w Wrochawiu. Po nich punkt ciężkości przeniósł się do Wielkopolski. Zresztą w Gnieźnie odbywały się koronacje królów dotychczas zawsze. Teorja mistyczna, łącząca koronę z relikwiami św. Stanisława, powstała dopiero około r. 1250. Że w Gnieźnie zareagowano natychmiast na Żywoty, które sławią św. Stanisława, dowodzi powstanie „Miracula S. Adalberti” wkrótce po kanonizacji św. Stanisława. Że dla wskrzeszenia korony Gnieźno miało większe nierównie znaczenie niż Kraków, za tem przemawia okoliczność poprzednia, że Jędrzych Brodaty amierzając się starać o koronę dla syna a nie posiadając Gniezna, pragnął uzyskać ją od cesarza, przyczem stanowisko arcybiskupa staowało się drugorzędne; dopiero Jędrzych Pobożny zdobywszy Gnieźno, nawiązał w tym celu z Papieżem rokowania. Spółcześnie zaś Wacław czeski zajął Kraków a nie myślał koronować się królem, przeciwnie poparł starania Przemysła o koronację. Dopiero znowu przywołany przez Wielkopolan, w Gnieźnie otrzymał koronę. Z późniejszych nakoniec czasów godzi się przywieść fakt, że Lokietek, którego panowanie opierało się głównie na Małopolsce, korono-

wany w Krakowie, otrzymał od Papieża tylko koronę na tytuł króla krakowskiego.

Udział Jolenty przy staraniu o koronację Przemysła II można jeszcze poprzeć uwagą, że przyswiecała jej działalność starszej siostry Kingi, rozwijającej w Krakowie obfitą w skutki akcję polityczną, mającą na celu także skonsolidowanie kraju. Za to analogie z Węgrami wydają się cokolwiek zbyt daleko przyciągnięte. Zbyt śmiały wydaje nam się domysł o udziale Mestwina w staraniach o koronę, oparcie domysłu na jednym tylko fakcie ówczesnego zapisu musi biskupowi poznańskiemu zbyt kruche, zwłaszcza, że nie ze wszystkim odpowiada rzeczywistości twierdzenie, jakoby między biskupstwem poznańskim nie było żadnych stosunków. Piotra Pomorzana jakiegoś n. p. spotykamy między kanonikami poznańskimi. Stosunki te mogą sięgać jeszcze czasów Helingi, siostry Swiantopołka a żony Władysława Odonicą. Wydaje się też, jakoby domysł o udziale Mestwina w istocie autor wyprowadzał raczej z psychologicznych danych, zgodnie ze swoim ulubionym mniemaniem, widzącem w książętach pomorskich dzielnicowych książąt i (że się wyrazimy anachronistycznie) patryjotów polskich.

Na tem wyczerpują się ważniejsze nasze zastrzeżenia i wątpliwości co do przedstawienia historycznego całokształtu dziejów Pomorza w niniejszym tomie. Dla zupełności potrzebujemy jeszcze nieco drobnych szczegółów, w których autor nie doszedł do zupełnej i pewnej dokładności. Opisowi osiedlenia Augustjanów w Swornigacach nie dostaje tła dostatecznie podmalowanego. Mestwina Wartisław uwięził nie w Raciążu lecz w Redzku (Görze). Powody, jakie skłoniły Przemysła II Otakara do zaniechania drugiej wyprawy pruskiej, są cokolwiek lepiej znane jednakowoż. W sprawie Heidenreicha nie rozpatrzono możliwości, że biskup ten pragnął być równie niezależny od Rygi jak od Gniezna a podlegać bezpośrednio Stolicy Apostolskiej. Dobrze byłoby rozważyć zdanie p. Simsona o reakcji słowiańskiej w Gdańsku w drugiej połowie rządów Mestwina. Za to autor mógłby być lepiej opuścić ryzykowne wywody w kwestji badań

gwarowych (str. 1012 sq) i herbu Pomorza (str. 1104 sq).

Trudno nie nadmienić nakoniec, że autor i wydawcy ciągle jeszcze z upodobaniem przeinaczają nazwy miejscowe albo rozwiązują ich formę dokumentarną niezbyt szczęśliwie. Tak Persanta (prosięta) nazywają się Prosną, Głda (Kuddow): Chuda, Bielgard (Belgard): Białogrodem, Montowo (Montau): Mątunami, Kolbasa (Colbatz): Kolbaczem itd. Nie rozumiemy wreszcie, czemu Przemysłowi jedynie na marginesie, i to niezawsze, zachowano jego historyczne imię.

Niestety i korekta nie jest tak doskonała jak w obu poprzednich tomach; jedno mianowicie erratum należy chociaż ex post, poprawić: Na stronie 1126 na marginesie zamiast Waclaw dwa razy wydrukowano, i to jeszcze w barbarzyńskiej pisowni, Ottokar (Otakar).

Okres dziejów, jaki obejmuje tom IV, odznacza się burzliwością i zawiehrzeniem. W krótkim czasie piętnastolecia następują po sobie rządy Przemysła, Lokietka, czeskich Waclawów, znowu Lokietka, zaboru askańskiego, nakoniec okupacji krzyżackiej. Pomorze traci samodzielność swoją, związane z Polską, dzieli jej burzliwe koleje. Jakis czas usmiecha mu się los należeć do wielkiej rzeszy słowiańskiej Przemyslidów, obejmującej Czechy, Polskę, Pomorze, Węgry. Ale Waclawowie giną, rzesza się rozpada a nowej Lokietkowej Polsce nie dostaje sił, aby utrzymać Przemysłowski nabytek. Czyhają na niego od zachodu Askańczycy, ablawiający się na ziemiach słowiańskich, którzy już zdążyli zabrać Nową Marchię i poddać Pomorze szczecińskie swemu suzerenstwu; od wschodu ostrzy na nie zęby Zakon krzyżacki, pragnący stać się mocarstwem północnem, który już ujarzmił Prusy i podbił Inflanty. Dla Zakonu zabór Pomorza oznacza opauowanie Wisły, związek bezpośredni z rzeszą niemiecką, ujarzwienie gospodarczo Polski, źródło niewyczerpane dochodów. Na Pomorzu samem wybija się na przedniejsze miejsce ród Święców. Działalność jego widnieć, fatalna i zgubna, jednak mrok historyczny spowija pobudki Piotra z Nowego. Patrzymy na czyny jego. Wyniesiony przez Lokietka, później stanowi podporę rządów czeskich

znowu poddaje się Łokietkowi, potem powołuje Askańczyków i staje się tak bezpośrednią przyczyną straty kraju. Ale nie wiemy, jakimi się kieruje pobudkami. Czy popycha go pospolita chęć zysku, lub obrażona pycha, czy ma jakie głębsze przyczyny? Zali marzy mu się może czapka księżęca gdańska, lub bodaj stołpska? I potem przychodzi tragiczne rozwiązanie: rzeź Gdańska, zburzenie Tczewa, zniszczenie Świecia. Wielki mistrz przenosi się do Prus, czyni Malbork stolicą zakonu. Ponury ten i tragiczny przebieg dziejów godny byłby dramatycznego pióra Carley'a, ale nawet w mozaikowym przedstawieniu skrupulatnego pióra ś. p. ks. Kujota przemawia do nas kalejdoskopową zmianą rządów i ludzi, nieszczęsną dolą zdradzonego pomorskiego ludu. Snadno można zastosować do niego słowa kroniki w innych okolicznościach i przez innych ludzi powiedziane: „Patrzaliśmy na ziemię — ona się nie rozstąpiła. Patrzaliśmy na niebiosa — nie można było ulecieć bez skrzydeł”.

Przedstawienia syntetycznego, jakiego wymaga temat, napróżno szukalibyśmy w dziele ks. Kujota. Widać, nie odpowiadało kierunkowi jego talentu. A szkoda, bo właśnie ta tragiczna katastrofa samodzielności Pomorza, wprost doprasza się odpowiedniego ujęcia.

W szczegółach za to znajdujemy zwykle już u pisarza sumienne zebranie i rozpatrzenie materiału, sięgające do drobnych przyczynków i najmniejszych szczegółów. Każdą wzmiankę, każde zaznaczenie autor wyzyskuje, z niezmierną cierpliwością, z wytrwałością uporczywą, a bystrością doskonałą, badając i analizując.

Tak przedewszystkiem ks. Kujot wyświeśla niedostatecznie znaną działalność Łokietka w owym piętnastoleciu. Zwraca uwagę na to, że pozwolił bez ograniczeń szlachcie wydawać włości na prawie niemieckiem, przez co zmniejszył ogromnie dochody książece. Po układzie z Jędrzichem głogowskim wkrótce przyszło do walk z nim w latach 1296, 7, 9, a zapewne i w 8. Już w r. 1299 Łokietek znalazł się w położeniu takim, że zobowiązał się hołd złożyć z księstw swoich Wacławowi czeskiemu. Pozbawiony ziem

swoich, oprócz zapewne dziedzicznej Łęczycy, udał się do Rzymu. Stąd wrócił już około r. 1301 i przebywał w Łęczycy, podczas gdy rządy tutaj sprawował namiestnik czeski. Dopiero od roku 1304 rozpoczyna odzyskiwać Polskę od Wiślicy poczynając, i to nie z Węgier, lecz właśnie z dziedzicznej swej ziemi. Tulactwo rzekome 1301—4 należy policzyć do legend, a pobyt u Amadeja na Węgrzech sprrowadzić do wizyty z pielgrzymki.

I kolej utraty Pomorza w przedstawieniu ks. Kujota okazuje poprawę dotychczasowej chronologii. Pośrednikiem między marchionami a Święciami okazuje się zapewne biskup Kamiński Herman, pragnący przy tej sposobności odzyskać archidyaconat stołpski dla swojej dyccezji. 17 lipca 1307 stanął układ. Potem Łokietek zdołał pojmać Piotra z Nowego i uwięzić i trzymał go dowodnie jeszcze w r. 1308, a prawdopodobnie aż do r. 1310. Teraz dopiero, to jest po zdradzie odebrał urzędy Święcom. Już r. 1307 zaburzenia wszczęły się na Pomorzu. Ale marchionowie wkroczyli dopiero r. 1308. Miasta Gdańsk i Tczew, a ile były niemieckie, stanęły po stronie brandenburskiej. Przywołanie na pomoc Krzyżaków jest znane. Wezwwała ich załoga grodu gdańskiego. Marchioni odeszli z nieśm. Teraz Krzyżacy zajęli gród i odpędzili załogę pomorską. Załoga osadziła się w mieście, które teraz porzuciło marchionów i stanęło po stronie Łokietka. Krzyżacy podstępnie nocą napadli miasto 12 listopada r. 1308, ludność i załogę wymordowali, miasto całe zburzyli.

Zakon oddawna ostrzył sobie zęby na Pomorze. Jego działalność w stosunku do książąt pomorskich stale zmierzała ku temu celowi. Rządy czeskie popierał, spodziewając się otrzymać kraj jako wieczystą jałmużnę. Ale o tom nie było mowy. Królowie czescy wykonywali w XII wieku pewnego rodzaju protektorat nad Zakonem, pozwalali mu świadczyć usługi, lecz nie myśleli ich kupować tak drogą. Tedy Krzyżacy skorzystali z rozbiicia rzeszy Wacławów, żeby urwać dla siebie ziemię zdawna pożądaną. Skoro się rzecz powiodła, w skutek niej, mistrz wielki przeniósł się do Malberga.

Ciekawe dalej światło ks. Kujot rzuca na rujańskiego Wisława. Książę ten nosił się z planami podobnemi do Swiantopółka Wielkiego. Z Prusami utrzymywał stosunki. R. 1286 Bartowie i Pogeżanie zawiązali sprzysiężenie, chcąc go uczynić królem swoim. Krzyżacy ten spisek wykryli i okrutnie pokarali. Po zgonie Mestwina Wisław pomyślał o jego spadku a po ustąpieniu Łokietka opanował Stołp i Sławino. Zajęciu Gdańska, gdzie Wisław miał grunt przygotowany, przeszkodzili Krzyżacy, osadzając gród dla króla czeskiego już r. 1301, który potem namiestnik czeski odebrał i Rujanów wyparł z Stołpa i Sławina.

W tem wszystkim badania ks. Kujota rzucają niemało światła na dzieje i pozwalają odtworzyć lepiej niż dotychczas zrab dziejów Pomorza.

Ale i w tym tomie znajdujemy rzeczy bądź to przedstawione niezupełnie dokładnie, bądź niecałkiem wyczerpujące. Pomijamy już zasadnicze stanowisko, nie uwzględniające dziejów Pomorza zachodniego, i à tout prix każące mi koniecznie dopatrywać się w ludności słowiańskiej Stołpa i Sławina Polaków; ale spotykają się i sprawy, wymagające dalszego zbadania.

Najprzód ewentualny udział Łokietka w zabójstwie Przemysła. Łokietek odniósł z niego największe korzyści. Jeszcze dawniej miał udział w nieudanym spisku Nałęczów przeciwko królowi. Teraz wynagrodził ich tak hojnie, jakoby miał względem nich pewne zobowiązania. Milczenie źródeł tłumaczy się może późniejszą działalnością Władysława. Nie twierdzimy, że Łokietek doprawdy był współwinny; sądzymy tylko, że sprawę tę należało wyjaśnić.

Mimoходом tylko, bo nie należy to do tematu, nadmieniamy, że przedstawienie ks. Kujota, jakoby zachodniopółnocna część Wielkopolski po Przemysła zgonie przypadła Jędrzychowi głogowskiemu, stoi w sprzeczności z dotychczas przyjętym przebiegiem rzeczy, wyrażonym jeszcze w Historji Nowej Marchji Niessena, że marchionowie opanowali wtedy zachodnie pogranicze Wielkopolski.

Zdanie autora, „że panowaniu czeskiemu nie dostawało

sił i środków, aby wielki nabytek polski bez strat dla siebie zachować", (str. 1187) wydaje nam się nieuzasadnione. Faktem jest, że pomimo wszystko za panowania czeskiego ani pięćdziesiąt lat nie odpadła od Polski, kiedy Łokietek okupić musiał zjednoczenie utratą Śląska i Pomorza. I taki charakterystyczny przykład. R. 1302 Krzyżacy nie tylko oddali Gdańsk Czechom, ale nie śmieli żądać żadnego wynagrodzenia za udzieloną pomoc; jak inaczej było r. 1308, wiadomo.

Także co do przedstawienia stanowiska Gdańska mamy niektóre wątpliwości. Zapewne że w ogólnych zarysach ks. Kujot przebieg rzeczy uchwycił słusznie, zupełnie inaczej niż np. p. Simson, który doszedł chcąc obronić Krzyżaków, do całkiem fantastycznej hipotezy. Ale to przywołaj nam na myśl znowu zagadnienie, czy Gdańsk był doprawdy tak dalece niemieckim miastem, jak to ks. Kujot zdaje się przyjmować. Że główną rolę odgrywała w nim osada lubecka, na to zgoda; ale na żywioł słowiański, chociaż słabszy, wskazuje ten właśnie powrót do Łokietka, u Niemców mi-szczan przeciw znieuawidzonego. Wiadomo, że dzielnica na prawie polskim, późniejszy Hakenwerk był jeszcze za Krzyżaków słowiański. Ale i w mieście samorządnem zapewne nie obyło się bez żywiołu pomorskiego. Zachowane imiona niektórych radnych brzmią po słowiańsku. Przykład miast polskich jak Kraków lub Wrocław nie może tu rozstrzygnąć wobec tego, że np. Praga miała ludność po części słowiańską a Pomorzanie podobnie jak Czesi posiadali więcej kultury miejskiej od Polaków. Wiadomo nadto, że samorządnym Szczecinem początkowo zarządzali miejscowi Słowianie. Wreszcie i to wydaje się mało prawdopodobne, żeby wymordowani w Gdańsku Pomorzanie mieli wszyscy stać się tylko żywioł chwilowo do miasta przybyły.

Wydanie niniejszego tomu odznacza się większą od poprzedniego starannością, ale nie dorównuje dwóm pierwszym. Znajdujemy np. bardzo mylący błąd drukarski na str. 1188 „historyk z końca XII wieku” Bogenhagen zamiast XVI. Erratów wykazu niema.

Tom następujący „Rejestry i spisy“ stanowi uwieńczenie dzieła.

Powyższe przedstawienie i rozbiór pozwalają zdać sobie sprawę dzieła ks. Kujota, uznać jego znaczenie i poznać, czego mu nie dostaje naszym zdaniem.

Dzieje ks. K. są pracą analityczną; wynik ich można streścić w tych słowach; że przebieg zdarzeń wystawiony, stanowi zrab dziejów Pomorza gdańskiego, nakoniec z pod wiekowego gruzu odkopany i oczyszczony, oczekujący już w gotowości na przyszłego syntetyka twórcę.

Należy podkreślić to jako wynik wielkiej doniosłości; mało bowiem rzeczy dotychczas przedstawiano tak fałszywie, miano o nich tak mętne i niedokładne, częstokroć mylne wyobrażenia jak o dziejach Pomorza i Ziemi Chełmińskiej.

Trzeba przytem pamiętać o tem, że nadzwyczaj ułamkowe, ubogie i jednostronne są źródła, bo prawie, że wyłącznie fragmentarycznie zachowany materiał dyplomatarjuszów je zawiera; że dalej źródła te umyślnie zaciemniano — dość przypomnieć niezliczone fałszerstwa Krzyżaków; że nakoniec doczekały się z strony historyków późniejszych tak często niedokładnych a nieraz stronnicych interpretacyj. Wtedy dopiero zdołamy uprzytomnić sobie ogrom pracy, jaką stanowią „Dzieje“ ks. Kujota.

Istota materiału historycznego zmuszając do interpretacji i konstrukcji, oczywiście w wielu wypadkach nie pozwala dojść do zupełnej pewności, ale nakazuje poprzestać na mniejszem lub większem prawdopodobieństwie. W takich wazach moment podmiotowy autora podwójnego nabiera znaczenia. Inny historyk tu i owdzie mógłby dojść do innego wniosku, inaczej ten lub tamten przedstawić szczegół; niepodobna atoli przyznać, że zdanie ks. Kujota ma bardzo poważne dane za sobą, że jest phaenomenon bene fundatum prawie zawsze — pominąwszy kilka tylko zagadnień.

Rozumie się przy tem, że niektóre szczegóły będzie trzeba jeszcze poprawić, odmienić, w miarę wzrastających badań uzupełnić. Nie uwłacza to w niczem ani pracy ani osiągniętych wynikom.

Ks. Władysław Łęga.

Z opowiadań ludu polskiego w Grucznie pow. świecki.

(Ciąg dalszy.)

29. O krasnoludach co kradli z garnka.

Jeden chłop mieszkał na granicy. I co ostawiali na babuli¹⁾, mięso czy co insze wszystko ginęło. Jak przyszli ludzie, nie było. Hola, pomyśleli ludzie, to krasnoludy. Zmądrzeli się i nie ostawiali nic. Chłop z kobieta pogadał so: Wiész co, weź — mówi — skórów od butów, nakraj w trygiel²⁾, zamocz i gotuj, wtedy bandziesz wiedzić, co to je. Wtedy wleź na góra i dziurko od sęka w desce patrz. Ona tak zrobiła i siedziała u góry i patrzała dziurko, co sie bandzie robić. Ale jedno raze przychędzo krasnoludy do babuli, jeden wyjmuje skóry z trygla i zaczynajo jeść, bo ich było więcej. Ale krasnolud powieđa tak do drugich: Jużem też sztórdzieści lot stary jesta, ale jeszczje takiego twordego mięsa nie jadłem jak tutaj jest. Krasnoludy oplądrowali gdzie mogli, zzerli, gdzie co było, wzieni i uciekli. A kobieta wszystko widziała, powiedziała chłopu³⁾ i już nie zostawiali na babuli.

J. S. 1916 r.

30. Wojsko krasnoludów.

Roz jeden chory pewnie tu w Grucznie leżał w łóżku. Przyszęd jeden krasnolud, tem starszy, czyby mu pozwolił bez izba z wojskiem przemaszzerować. A ten chory zezwolił mu na to. Tedy ten starszy poszęd gdzieś tam pod kominek w dziura, a jedan roz wali sie wojsko z pod kominka i maszeruje bez izba cała szarmicza. Przemaszzerowali bez izba i znouw w dziura gdzieś weszli i zgineli wszyscy. To ledwo takie duże jak dalecko, co na śwai przyńdzie.

J. S. 1916 r.

1) Kominek. 2) garnek. 3) mężowi.

31. Chrzestiny u krasnoludów.

Matka raz powiedziała, że krasnoludy zaprosili tutejszą kobietą za kumoszka w kumotry. Powiedzieli jej, że na to i na to miejsce ma przyść. A to było na granicy, tam w tych chałupach się utrzymywali. Kobieta przyszła, to już stali krasnolud i krasnoludka. Zaro ty kobiecie się takie duże miejsce otworzelo, boć oni zawdy²⁾ nie so jak my. Wlazła do tych krasnoludów i przyjeli ja bardzo. Podala to dziecko do chrztu, toć już musiał tam ksiądz też być od tych krasnoludów. Trzymala do chrztu z jednym krasnoludem. Po chrzcie dziecko oddala, wtedy jedli i pieli, wywdzięczeli się jej. Jak się uoieszczeli, zabierala się kumoszka do domu a ta krasnoludka kobieta wziana miotły i pomietła po izbie te śmieci do kąta, wgarnęła do szufelki i wysypala we fartuch kumoszce. Wziani wyprowadzili kobieta z tego swego mieszkania z pod ziemi na świat. Kobięcina przyszła do domu i te śmieci przyniesła, wysypala na izba a to same pieniądze białe.

Krasnoludy ubrane były jak dzieciaki. Zwykle ludziom nie dadzo się wcale pokazać, lecz potajemnie bioro sobie do jedzenia, zupa, chleb. Tero o nich cicho je.

Na krasnoludów mówio też karełki.

J. S. 1916 r.

32. Krasnoludki zamieniają dziecko.

Jedni ludzie mieli dziecko w kolebce i krasnoludy przyszli i przynieśli krasnoluda w kolebka. Móg być z dwadzieścia lat. Ale tutejsi ludzie równak trochę rozpoznali, że to jejich dziecko nie je i go nie chcieli mieć. Wytrzepali go trochę, nie mile go przyjmowali. A krasnoludy o tem wiedzieli i wziani tego swojaka, też go wytrzepali i przynieśli tym ludziom w kolebka a krasnoluda wziani nazod. Pierw to często tak robili w tych domach, co stali na granicy.

J. S. 1916 r.

²⁾ Znaczy tu = przecież.

33. O kurczęciu co nosi zboże.

Béli tu niezaubodzy ludzie, takie plitkiery¹⁾. Wyszed roz chłop na wieś, ale pod chałupę siedzi kurczok, mokry, obszargany, taki niedara²⁾. Kurczok piszczel i on wzion tego kurczoka i przyniós do izby. Tak mu sie żół zrobiło, dał mu żreć i wsadziól go pod kominek nanoc. Przenocował tego kurczoka a na górze béli kupki grochu, pszenicy, jańczmiania i żyta. To poprznosiól ten kurczok. Chłop poszed na drugi dziań na góra, patrzy, tu groch, żyto, pszenica, jańczmian dziwnie. Jednak żes tego nimniał. Ale zloz na dół i mówi do kobiety:³⁾ Matka, co sia stało ty noey. Matka nic na to nie mówiela. Czekali jedna noc, jeszcze, na drugi dziań rano poszed znowu na góra, na tych kupach wiancy niż po korcu je. To béli dwa noce, ale kurczoka zawdy nafutrował. Ale czekał trzecia noc, to bélo po jakie osiam, dziesiańc korcy na koždy kupie. I powieda kobiecie, że to coś musi być osobliwego. Ale to jednak nie idzie, musiam kurczoka wygnać abo co. Wzion sia i poszed do ksiandza na porada. No powiedziel księda, że o złem nic nie wie, eno że bół za chałupę tak niedarny kurczok i go wzionem. A ksiądz mu powieda: weź duża różga — mówi — wytnij ze dwa, trzy rozy tego kurczoka i posadź, skąd go z tego miejsca żes wzion, ale w to samo miejsce. I chłop tak zrobiól, ostawiól kurczoka i poszed precz i kurczok znik. Chłop poszed na drugi dziań na góra, ho wszystkie zboże precz, nima ani ziarka. Przyszed i powieda kobiecie: „Matka, nima ani ziarka, to złe bélo“.

J. S. 1917 r.

34. Mora jedzie w rzeszocie.

Ojciec mój powiedał, że pierwu mory często dusiely. Ludzie ich widowali. Ona jedzi w takim lupie od rzeszota. Nieraz — jak widzieli — to mora jechała w tym lupie, czasem się trafiło, że chłopak ji obalól ten lup, to se prosiela: „Ady podnieś ma“. Jak ji podniós lup, to uciekla i wolala: „Całuj me w d...“

J. S. 1918 r.

¹⁾ Plitkier — masy gospodarz. ²⁾ niedarny. ³⁾ do kony.

35. Dziewczyna jako mora.

Pierw durch mory często, gęsto dusiéli. Jedan parobek słuźół u gbura. Go tak mora sredze dusiela, że już ledwo mógł chodzić ten chłopak. Bólby już roz spać nie szed, boć już nie mógł chodzić, ale poszed do stodoly, zapalił sobie laternia i rzuł sieczka na ladzie¹⁾. A go już tak pobierało do spania. Obrócił sia, ale obodzi kot po ryglu. Tak mu sia zaleca, a on sie tak zdrzemnął nieborak a ona — ten kot to béła mora — mówiela: „Kep, kep Maćku zdrzemnęła sie raz“. A on chlasnął jo sztrychołkiem — takie szerokie pierw bély jak kawał deski — i przetrącił ji noga. Na drugi dziań a tu dziewczyna co u tego samego gospodarza słuźela w łóžku leży i ma noga przetrącona.

J. S. 1916 r.

36. Zmora w postaci gruszeki obgryziona przez parobka.

Jedan parobek słuźół przy koniach. Jednego razu mu tak koń rzeżał. A on też ból ciekawy i poszed do niého i zobaczól. Ranko pocięgnól po krzyżu i nalož kruszka. Wzion kruszka i poczól jo obgryzować. Nie smakowała mu i cisnął na gnój. Na drugi dziań leżały na tem miejscu kości od dziewczyny.

J. S. 1916 r.

37. Mora brzęczy jak pszczoła.

Mnie też dusiela co sztéry, sześć niedziel. To jo już żam miarkował, to żam sie na bok przewrócił a ta jucha mnie dugowała na znak. Jak przyszła to tak zabziknęła jak pszczoła: bzi bzi. I już na mnie siedzi, człowiek chce wrzeszczyć a nie może. Jak wydusi, to pudzie sobie.

J. S. 1917 r.

38. Jak się chronić przed morą.

Mora może sie we wszystko przedzierzgnąć. Książka pod głowa trzeba podłóżyć, abo korki²⁾ postawić końcami od łóžka, to mora nima mocy.

¹⁾ Lada = maszyna do rznięcia sieczki. ²⁾ pantofle.

Pédo¹⁾ wyгнаła kobiéta roz móra. Biéla w powietrze, ale jednak znikło.

Mnie dawniej częściej dusiéło, tak zagwiżdże tu... i dusi.

J. S. 1916 r.

V.

O czarach i urokach.

39. Kobieta uroczone z miejsca ruszyć nie może.

Jedan gospodarz ma tu swój sód. Rąbané ma drzewo i w stóg ustawione ze snopków. Jedna dziewczyna zawdy chodziéla mu po te snopki. Ten isty gospodarz zamówiół te dziewczyna. A ta nabrała sobie pod pachy tych snopusków i chciała iść do domu, a tu z miejsca nie może się ruszyć. Przed słońcem wchodu przyszed ten gospodarz i go odprawiół. Jak przyszed, wycion jí dwa policzki i posłała sobie swoje drogo do domu. To béło przed piętnascia lat.

J. S.

40. Młynarz-czarodziej.

Jak się do Parlina idzie na liwa stronę bół stary młynorz. On młół, ale mało, bo wody nie béło. Przyszło roz dwóch chłopów, zakradli się do niego i wzięli mu z młyńa mąki i kaszy. A on poznał, ale szukać nie dał, eno zapalół na stole dwa śwéczki i czytał. W tej ksiątce musiało być co niedobrego, bo te ludzie zachorowali i schli. On myślał, że oni go przyńdo przeprosze. Ale oni nie przysził go przeprosić. Poprzestał to czytanie na chwila i czekał. Ale nie przysził wcale. I rozgniewał się i wianey razy to robiół, zapalół śwéczki i czytał tak długo, aż ludzie się zmarnowali, porzed jedan na stronę, potam drugi.

J. S. 1916 r.

41. Gospodarz rzuca urok na złodzieja.

Jednamu gburowi brali obrościna, bo zarobku nie béło, to kradli chróst i robili mietty. Brali mu płocina, te chluby²⁾ i palóli. A ten gbur widział, że mu biera i przyszed

¹⁾ Péda — nabajka, ²⁾ płocianka na płoty, ³⁾ drzewo, z niem. Kloben-

raz i zamówił jednego. Tam ból jedan chłop. Uwiązał sobie tej płociny snop i wzion na plecy. Chce iść do dom a tu z miejsca się nie może ruszyć. No i musiał ten snop trzymać na plecach tak długo bez noc i stojal, aż ten gospodarz przyszed i go odprawił. Jak go odprawił, chłop rzucił snop i poszed do dom. I to musi przyjść odprawić przed wschodem słońca, bo czarnieje, kiedy później. Dlatego to nie daje spokoju zły duch tamu, co zamówił.

J. S. 1918 r.

42. Czarodziejska szafa.

Ból w Taszewie doktor. On miał przy sobie Rokita. Jak kto przyszed, to on poszed do takiej trzykańciciej szafy, co stała w rogu. Podper się na nią przyłożył ucho a Kuba¹⁾ mu powiedział, jak przyszed chto o lekarstwa. Powiedział wszystko, jak i co. Jak kobita abo chłop przyszli i powiedali, to on już wszystko wiedział. Ten doktor też się pytał raz kobiety, czy ona chce te istą widzieć w wierciadle ta czarownica, która ji zadała. Kobieta powiedziała „jo“ i pokazał ji te isty, co ji zadała. Jak się to rozgłosiło, przyszło wiancy bab do doktora i też chciały widzieć czarownica w wierciadle. On też pokazywał i innym, ale jak się rozniosło, jak baby się zaczęły drzeć za łby, to czysta rozpusta była. Doktor musiał poprzestać pokazywania, bo baby się wojowali, bili a wołali jedna na drugą: „ty czarownico“. I doktor wnet poszed za to do kozy²⁾.

J. S. 1916 r.

43. Zaczarowany kamień młyński smagany różgami.

Ból roz młynarz tak jak tu P. nasz, ale ból czarownik. Przyszed jedan czeladnik i prosił o jalmużna. Nie wiam, czy tam dostał czy nie. Jużci nie musiał dostać nic. Wzion się poszed swoje drogo i idzie na wandrówka tan czeladnik. A w okamgnianiu wylecił kamień młyński z ganka od mielenia, wlecił we woda i latał i latał a mlól. A tan

¹⁾ W tym wypadku = djabeł. ²⁾ do więzienia.

czeladnik to był czarownik a stary młynarz obaczół, co sie dzieje, nakazól chłopcu, żeby brzożowych różgów se narzani i każdy ze soba parmina (garsé) różgów bo ten stary młynarz był też czarownikiem i wiedziól, że trzeba bić różgami. Miał czelna i szterech chłopów usiadł na te czelna i pojedali do tego kamnienia na ten staw i jak wziani tych różgów, to tak zaczęli bić ten kamień a tak bili co eno sily mnieli a kamień durch latał dokola. A to tak jakby eno bili tego czeladnika, że aż różgi poffukli. Aż tu na jedne roz leci ten czeladnik zmanczony, bo go zbił tak, boć to kamień nie bojało eno czeladnika. Lecl do stawu i prosi tych chłopów, żeby przestali, bo to go tak strasznie boli, że on już ten kamień im wsadzi noszd, że bandzie chodzić jak chodziól. I przestali bić i czeladnik wprowadziól kamień na to miejsce, skąd wyleciał.

J. S. 1918 r.

44. Kamień goni młynarczyka.

Tu w Żurawnie roz wyleciał kamień młyński z ganku — to zaczarował taki wandrowczyk i przekłił ściaok. A młynarczyk widział i od strachu uciał. Kamień leciał drogo do szosy i szoso za czeladnikiem. Ale ten też głupi nie był, bo żeby był na niego buchnół toby mu fiaki wygól. Dlatego adjól czapka z głowy i chwasiól kamień, wtedy kamień dali nie leciał. Włozól go nawoz i zawiesił do mlyns.

J. S. 1918 r.

45. Krew ciezsze z pozwoy.

Do tyda Steina przyszed raz taki calawiek. On ukiól nót w posoba i krew ciekla. Toś to jaka rzecz musiała być. Inczej nie, jak że on był czarownikiem.

J. S. 1918 r.

46. Kuczer zaczarował konia.

Czarownice ma pono dac. To był taki stary kuczer w Topólnie u pani Jekowskiej. Ten nie mógł się zgólzić z j¹ szpektorem²). Mówi kuczer tak: Jak szpektór to bandzo,

¹) Inspektorem.

to jo pójda precz. Pani szpektora zatrzymała a kuczera oddaléła. Jednego razu wyprowadziéli konie ze stani i zaprzangli do bryki. Konie sie dały zaprzadz, ładnie wszystko¹⁾, a jak chcieli ruszyć, konie bytyby połomiały wszystko i z mniejsca nie ruszely. Pani poséła do kuczera do karczmy że ma taki dobry być i przyjsé. Ale on razu nie sluchał, aż pani poszła sama do niégo do karczmy i prosiéła go, żeby przyszedł nazod, że szpektora oddali. I kuczer dał sia namówić, przyszedł, konie poklepał i wszystko béło dobrze. To ludzie mówieli, że ten kuczer ból czarownikiem.

J. S. 1916 r.

47. Odjęcie uroku z chłopaka.

Przyszła roz jedna kobiéta do jednego domu i dzieciok leżał w kolébecie. Przyszła, mu sie dziwowala: „sch jaki chłopiaszek, jaki* chłopiaszek“. I uroczyła go. Dostał ty biédy (angielskiej choroby) — a chłopak ból zdrów, nie mu nie felowało — i oczy mu stanóły w słup. Poszli po jedna kobiéta, ta dmuchala na dziecko i coś godala i ten urok zdjana i jak by zaró ranko przewrócił.

J. S. 1917 r.

48. Jak kobiéta urok zdjęła z gąsiąt.

Roz jedan chłop szed — Szpéra sie nazywoł — a jo pas gąsiaki. A ten chłop — to taki czarny chłop ból — spojrzal na nie i uroczył mi je. Jo miał strach i polecioł do matki: Aha mówi, to on je uroczył i wziana gąsiaki w kosz wysypala w szkolec²⁾ i poleciała żywo po jedna kobiéta. Kobiéta zaró przyszła. Matka musiała nalać pełna gliniana miska letniej wody i ta kobiéta wziena trzy skórki chleba i trzy wangle i cisnéła w miska we woda. Zaró ta kobiéta powiedziała matce, że to chłop uczynioł, bo kiej chłop uroczy, to trzy kawałki chleba utono do gruntu a wangle pływajo, a jak kobiéta to wangle utono. Ta kobiéta odmówiła sobie cóż pocichu i urok zdjanty ból z gąsiaków.

J. S. 1917 r.

¹⁾ Wszystko w porządku. ²⁾ skrzynia dla pomieszczenia płacwa (gęsi).

49. Chłop różę nożem żegna.

Żem bół w sznyterce¹⁾ i dostałem róża. Ale od czego, nie wiam. Pora dni chodziłem, nie wiedziałem o tem, co to je. Noga mi spuchła i zaczęła sie śwęcić i w korku ni mógem chodzić, tak me tłoczéło. Kobiéty mi powiedzieli, że mom róża ale ta blada. Ale siedzielim z semsiadam bez izba, co umiał zdjąć. Poszedem do niégo i poprosiłem go i ten chłop usiad sobie na stolek, położył moja noga sobie na kolano i wzion składany nóż, robiól krzyże nad to różo i zdmuchiwał i sobie cicho tam pod nosem szeptał. No zrobiól on to roz, poszedem drugi roz, robiól i trzeci roz i ta róża zginéła nie wiam gdzie i jak.

J. S. 1917 r.

50. Niedźwiedź czuje, gdzie czarownica.

Tero mało chodzo z niedźwiedziami. Ale jak bólem sietam, osiam lat, to przyprowadzieli tu roz niedźwiedzia z Turcji czy skąd czorne ludzie. Przyprowadziól chłop do jedny chałupy ta zwierza a tam béła stuśnica²⁾. Co tan robak zrobiól za ryky na tam przedomku, że nie do wypowiedzenia. Chłop wzion sia i odszed a ludzie mówieli, że tan niedźwiedź też pono od człowieka pochodzi, bo ma telne i przedne nogi jak my i że niedźwiedź może rozpoznać, gdzie je ciota³⁾.

J. S. 1917 r.

VI.

L e g e n d y.

51. Dlaczego bocian żaby żre.

Jak Pan Bóg stworzól zwierzęta, to bocion agrzeszól. Pan Bóg dał mu worek i miał go zakopać. A w tam worku béło robastwo: żmnije, żaby, krety. A bocion bół ciekawy i ozwiązał tan worek i zajrzał co to tam je. A tu to robastwo wszystko wyleciało z tego worka. Tero mówi Pan Bóg tak: Żeś ciekawy bół, co w tam worku je i wszystko ci uciekło, tero robastwo lap i żyw sia póki bańdziesz żyć.

J. S.

¹⁾ Za kośnitka. ²⁾ czarownica.

52. Jak ryby dostały się we wodę.

Zrazu ryby były w boru, w mechu. Jak komu się za-
żądało¹⁾ rybów, poszedł do boru, grzebał w mechu, naloz,
wzion i ugotował. No, to się rybóm nie widziało, jednak
kiedy raz jich może złapać, ale szemrały przeciwko Bogu,
że oniby chcieli iść we woda, toby ich tak prandko nicht
nie złapał. Ale Pan Bóg się zagniewał. Dałem wóm —
mówi — dobre mielejso, a tero szemrała, że wóm nie dobrze.
Ale — mówi — wy pądzieta we woda, ale

rybak bandzie społ
a was w siatce bandzie miol.

Od tego czasu so we wodzie.

J. S. 1917 r.

53. Pszczola ukarana, ponieważ w niedzielę
pracowała.

Pszczola ona miała suto aż za suto, bo pierwu tu u nas
repsę sieb i pszczoły mieli do rady²⁾. Ale tero repsów nie
siejo. Miodu jest dosyć w czerwonej kończynie ale — że
ona zgrzeszela pszczola bez to, że w niedziela robi a ona
ma śwańcie, — nie darfujso³⁾ brać i choć usiada na czerw-
nej kończynie nie bioro. Po drugie za sztrafa⁴⁾ że oni robio
w niedziela, to jaskółki w powietrzu frugajó i pszczoły
lapio i jedzo.

J. S. 1917 r.

54. O chłopie, co zasnął snem wiecznym.

Jedan chłop rozrzucal w niedziela gnój. Jak ten chłop
szed na pole, gnój rozrzucac, szed staruszek i mówi: Czamu
ty gnój rozrzucasz toć to niedziela dziś je. A on mówi:
toć Pan Bóg śpi. Niż Pan Bóg wstanie, to ja rozrzuca ten
gnój. Jak rozrzuciól, przyszed do dom, ale mówi: Kobiéto,
posciel mi łózko i jak usnól, to śpi do dziś dnia.

J. S. 1917 r.

¹⁾ Zachęcało (ten żelza). ²⁾ od biedy, dostatecznie. ³⁾ z niem.
dürfen, nie wolno. ⁴⁾ za karę.

Kronika.

Przy wyjściu tego numeru „Gryfa” akcja wyborcza do Sejmu polskiego będzie w pełnym toku. Kaszubi nie będą w niej odgrywali żadnej roli i tak ten raz jak i przy wyborach do Sejmu Ustawodawczego nie posła żadnego reprezentanta do Warszawy.

Uderza w tym stanie rzeczy fakt, że za czasów pruskich właśnie powiaty kaszubskie zawsze ratowały mandaty polskie do sejmów Rzeszy i pruskiego.

Jeżeli się nad przyczynami tej abstynencji politycznej Kaszubów zastanowimy, to w pierwszym rzędzie wchodzi w grę brak oświadczenia Kaszubów samych. Jeszcze dzisiaj, po okresie Cejnowy i Młodokaszubów ogół inteligencji kaszubskiej, wcale nie tak szczupły jakby się wydawało, nie zna swoich dziejów, roli jaką żywioł kaszubski odgrywał w dziejach ziem bałtyckich, i jaką w przyszłości odgrywać powinien w dziejach Polski i Słowiańszczyzny. Z drugiej strony w kołach dzisiaj jeszcze miarodawczych polskich przeważa pogląd, że w interesie Rzeczypospolitej nie leży pielęgnowanie odrębności kaszubskiej i nadania Kaszubom specjalnej roli obrony marchji zachodnio-północnej. Sądzi się, że żywioły napływowe polskie, przedawszyskimi z Małopolski pochodzące, silniejszy wał będą przeciw niemieczyźnie tworzyły, niż rodowici Kaszubi. Stąd dla osłabienia Kaszubów i rozbitcia jedności terytorjum kaszubskie podzielono na dwie części, północną przyłączając do okręgu starogardzkiego, południową do okręgu grudziądzkiego.

Jesteśmy najmocniej przekonani, że polityka taka jest błędna. Należałoby żywioł rodzimy, wypróbowany w walce z niemieczyzną raczej znaczniać niż osłabiać. Nie uważamy atoli całej sprawy za ostatecznie załatwionej — na szczęście. Jesteśmy bowiem przekonani, że to, czego chciał Cejnowa i co kontynuowali Młodokaszubi, okaże się jedynym środkiem utrzymania Pomorza dla Rzeczypospolitej.

Od redakcji i administracji.

Wobec trudnych warunków wydawniczych w bieżącym kwartale tylko jeden numer „Gryfa” byliśmy w stanie wydać. Tak samo na przyszły, IV kwartał rb., wyjdzie tylko jeden numer za cały kwartał około Bożego Narodzenia.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

CHICAGO, ILLINOIS

PHYSICS DEPARTMENT

PHYSICS DEPARTMENT

PHYSICS DEPARTMENT

PHYSICS DEPARTMENT

PHYSICS DEPARTMENT

PHYSICS DEPARTMENT

MPM
Wejherowo

II-038

„POMORZANIN“

Organ Ziemi Kaszubskiej wychodzi w Kościerzynie na Kaszubach (Świętojańska 1. Telefon nr. 87.)
Prenumerować można na miesiąc kwart. 1080 mk.,
trimester 320 mk., z odnośnikiem do domu, na
pocztach kwart. 1123,50 mk., mies. 374,50 mk. Cena
okresów za wiersz jednol. rozp. 50 mk. Reklamy
przed tonaż. 3001 w tonaż. za wiersz jednol. 250 mk.
Księgarnia „Pomorzanina“ zaopatrzona jest obficie
w najnowsze wydawnictwa książkowe — — —
Drukarnia „Pomorzanina“ wykonuje wszelkie dru-
ki: formularze, broszury, karty adresowe, kwitki,
jużo, broszury, sprawozdania, kalendarze, albumy itp.